

นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุด “หาบหลัวหาบพิน”

จุฑาภรณ์ วิสัยแก้ว, สรินทร คุ่มเขต, ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์, ผุสดี โกมาสดิษฐ์, สังคม พรหมศิริ, มณฑนา วรยศ, เพ็ญญา คำวิสิทธิ์
ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทนำ

การทำพิน เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในสมัยก่อนและปัจจุบันที่ออกไปหาพินหรือท่อนไม้ เศษไม้ เพื่อนำมาใช้เผาไหม้เป็นเชื้อเพลิงโดยไม่ผ่านการแปรรูป วิธีการหาพิน เลือกพินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย จะเลือกจากชนิดไม้ที่เผาไหม้ได้ดีและนานเหมาะสมกับประโยชน์ที่เราจะใช้มากที่สุด โดยไม้พินที่ใช้นำมาก่อไฟนั้นส่วนมากจะเป็นไม้ที่หาได้ง่ายตามหมู่บ้านเช่น ไม้ยาง ไม้ซีเหล็ก ไม้สะเดา ไม้มะขามและไม้ไผ่ เพราะเป็นไม้อ่อนกประสงค์ เช่นยอดอ่อนซีเหล็ก ดอกสะเดา และหน่อไม้สามารถนำมาทำเป็นอาหาร อีกทั้งกิ่งก้าน นำมาเป็นพิน และหากลำต้นใหญ่ก็สามารถนำมาซ่อมแซมบ้านเรือนได้อีกด้วย

จากการศึกษาลักษณะของการก่อไฟในแต่ละรูปแบบของชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ที่มีเอกลักษณ์ และมีรูปแบบเฉพาะ ผู้วิจัย จึงเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุด หาบหลัวหาบพิน เพื่อเป็นการสื่อถึงวิถีชีวิตและอนุรักษ์การดำรงชีพของชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและลักษณะการใช้พินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการแสดง นาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด หาบหลัวหาบพิน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ ประชาชนชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชน และเป็นที่น่าสนใจ จำนวน 1 คน และกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายทอดนาฏศิลป์วิจัย ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 8 คน
2. เครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเชิงคุณภาพประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบไม่มีโครงสร้าง และประเด็นวิพากษ์การแสดง
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

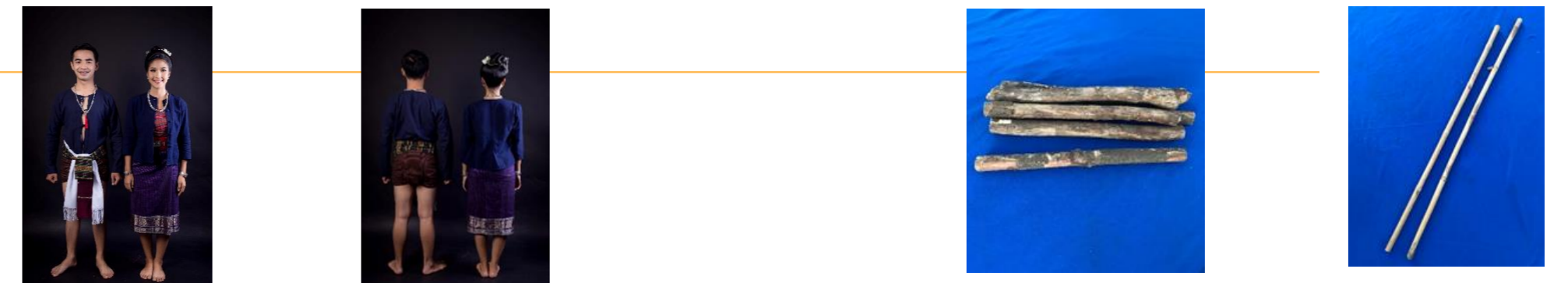
- 3.1 ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้องทางด้านการดำรงชีวิตของชาวบ้านบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย และด้านศิลปะการแสดง
- 3.2 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านบ้าน อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยโดยการสัมภาษณ์ ประชาชนท้องถิ่นและชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลกำหนดประเด็นที่ต้องการนำเสนอเป็นชุดการแสดง
- 3.3 สร้างเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ประเด็นสนทนากลุ่ม
- 3.4 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
- 3.5 พัฒนารูปแบบนาฏศิลป์วิจัย มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ คือ
 - ประดิษฐ์ชุดการแสดงนาฏศิลป์ชุด “หาบหลัวหาบพิน”
 - พัฒนาการประกอบของชุดการแสดง ได้แก่ เครื่องแต่งกาย เนื้อร้อง และดนตรีประกอบ
 - ถ่ายทอดนาฏศิลป์วิจัยให้นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยแล้วนำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้น ให้ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นครูผู้สอนนาฏศิลป์ให้ข้อเสนอแนะ และวิพากษ์การแสดง เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องและสามารถนำเสนอเรื่องราวเชิงคุณภาพได้ถูกต้องชัดเจน
- 3.6 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการพัฒนาชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ โดยการ
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เชิงคุณภาพดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ และการวิพากษ์การแสดง ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อการสรุปความเชิงพรรณนาต่อไปเปรียบเทียบข้อมูล

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาวิถีชีวิตและลักษณะการใช้พินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
พินถือเป็นหนึ่งในเชื้อเพลิงที่เก่าแก่ที่สุดของไทย การหาพิน เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในสมัยก่อนและปัจจุบันที่ออกไปหาพินหรือท่อนไม้ เศษไม้ เพื่อนำมาใช้เผาไหม้เป็นเชื้อเพลิงโดยไม่ผ่านการแปรรูป ส่วนใหญ่จะตัดจากต้นไม้โดยตรง และที่แห้งแล้ว จากการสำรวจข้อมูลการใช้พินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย จุดประสงค์ในการหาพิน และเก็บพินของชาวบ้านนั้น เพื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ เช่นกิจการในครัวเรือน ใช้ทำพินหุงอาหาร ความสว่างหรือความอบอุ่นในฤดูหนาว
ไม้พินที่ใช้นำมาเป็นเชื้อเพลิงนั้น ส่วนมากจะเป็นไม้ที่หาได้ง่ายตามหมู่บ้านเช่น ไม้ยาง ไม้ซีเหล็ก ไม้สะเดา ไม้มะขามและไม้ไผ่ เพราะเป็นไม้อ่อนกประสงค์ เช่นยอดอ่อนซีเหล็ก ดอกสะเดา และหน่อไม้สามารถนำมาทำเป็นอาหาร อีกทั้งกิ่งก้าน นำมาเป็นพิน ปัจจุบันการหาพินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ ยังคงหาจากภูเขาหรือจากการไปไร่ทำสวน ไม้ที่ได้มานั้นจะนำมาผ่าเป็นซีกเก็บกองรวมกันไว้วันหรือได้ถุนบ้าน นำมาใช้เผาไหม้เป็นเชื้อเพลิงโดยไม่ผ่านการแปรรูป ส่วนใหญ่จะเก็บไม้ที่แห้งแล้ว ทั้งนี้ ในการใช้พินของชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย จะแบ่งรูปแบบของการวางพินตามจุดประสงค์ที่ใช้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้
 - ลักษณะที่ 1 การก่อไฟเพื่อหุงอาหาร วางพินในรูปแบบกระโจมอินเดียนแดง
 - ลักษณะที่ 2 ลักษณะการก่อไฟเพื่อให้ความสว่าง วางพินในรูปแบบเชิงตะกอน
 - ลักษณะที่ 3 ลักษณะการก่อไฟเพื่อให้ความอบอุ่น วางพินในรูปแบบไฟดาว
2. ผลการพัฒนารูปแบบการแสดง นาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด หาบหลัวหาบพิน
 - 2.1 กำหนดแนวคิดในการแสดง ซึ่งการหาพิน เก็บพินนั้นเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย เพื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยแทบทุกกิจกรรมที่จะต้องก่อไฟ จะนำพินมาเป็นเชื้อเพลิงทั้งสิ้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดประดิษฐ์ การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด หาบหลัวหาบพิน โดยได้นำเสนอให้เห็นถึงการดำรงชีวิต ความสนุกสนานและความสามัคคี ผสมผสานกับท่ารำทั้งจากศิลปะพื้นบ้านอีสาน จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นเมือง ประกอบกับการสังเกตจากปฏิกิริยาต่างๆ ที่แสดงถึงความสนุกสนานของชาวบ้าน และวิธีการวางพินเพื่อก่อไฟในลักษณะต่างๆของชาวบ้าน เพื่อนำมาเป็นแนวทางการออกแบบท่ารำและท่าทางในการแสดง โดยแบ่งรูปแบบการแสดงออกเป็น 2 ช่วง คือ
 - ช่วงที่ 1 เป็นการเล่าเรื่องการเดินทางของชาวบ้านทั้งชายและหญิง ที่กำลังเข้าไปตัดไม้ เก็บไม้หาพิน หาบพิน การเกี่ยวพารสีกันระหว่างการหาพินกลับบ้าน
 - ช่วงที่ 2 เป็นการเสนอท่าทางวางพินเพื่อก่อไฟในลักษณะต่างๆ และหลังจากก่อไฟสำเร็จมีการทยอยถือเกี่ยวพารสีกันของหนุ่มสาว

2.2 กำหนดรูปแบบของการแสดง ในด้านต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดงที่กำหนดไว้ ดังนี้

- ดนตรีและเพลงร้อง โดยวงดนตรีพื้นเมืองอีสาน เพื่อสื่อถึงวิถีชีวิตของชาวจังหวัดเลย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดดนตรีและเพลงร้องโดยขับร้องเป็นภาษาไทย โดยช่วงที่ 1 ใช้ทำนองเพลงแมงกู่ตอมดอก กาเดินก้น เต้นพม่า สุดสะเนนและลายเพลงออนซอนอีสาน ส่วนช่วงที่ 2 ใช้ลายเพลงเตี้ยพุดไรสง มาใช้ประกอบการแสดง
- ผู้แสดง การแสดงชุด หาบหลัวหาบพิน เป็นการแสดงที่สื่อถึงวิถีชีวิตของการหาพินของชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยผ่านกระบวนการท่ารำที่สื่อถึงความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายของคนในชนบทที่มีความเป็นเอกลักษณ์และความสวยงาม ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ผู้แสดงทั้งหมด 8 คน โดยแบ่งเป็นผู้แสดงชายจำนวน 4 คน และผู้แสดงหญิงจำนวน 4 คน
- การแต่งกายของผู้แสดงชุด หาบหลัวหาบพิน ผู้วิจัยออกแบบตามการแต่งกายของชาวบ้าน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมตามแบบฉบับ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1-2 : การแต่งกายประกอบการแสดง ภาพประกอบที่ 3-4 : ไม้พินและไม้หาบ
- การออกแบบท่ารำและการแปรแถว โดยนำแนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์พื้นเมือง ผสมผสานท่ารำแม่บทอีสาน และลักษณะท่าทางการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ท่าทางตามธรรมชาติของการหาพิน รวมไปถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นกำหนดรูปแบบการ แปรแถวให้มีความสัมพันธ์กับท่ารำ

ภาพประกอบที่ 5 : ท่าหาพิน

ภาพประกอบที่ 6 : ท่าเก็บพิน

การอภิปรายผล

แนวคิดในการสร้างสรรค์การแสดง นาฏศิลป์พื้นเมืองชุด หาบหลัวหาบพิน ผู้วิจัยกำหนดให้เป็นการบ่งบอกถึงเรื่องราวจากวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ในการหาและเก็บพิน ลักษณะการนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในรูปแบบต่างๆที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง สอดคล้องกับ สามารถ จันทสุรย์ (2534) ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญา มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมา มักถ่ายทอดในความหลากหลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบการบันทึกที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา และสอดคล้องกับ สดส พิณทุมโกมล (2538) ที่กล่าวว่า ศิลปะการแสดง คือ ศิลปะที่เกิดขึ้นจากการนำภาพจากประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์มาผูกเป็นเรื่องราว และจัดเสนอในรูปแบบของการแสดง โดยมีผู้แสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม ในขณะเดียวกันแนวคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ หากสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างสนุกสนาน ไม่ซับซ้อน สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมแล้ว ก็จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณี

รูปแบบของนาฏศิลป์พื้นเมืองชุด หาบหลัวหาบพิน ผู้วิจัยนำเสนอ ในลักษณะของวัฒนธรรม การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ องค์ประกอบของการแสดง ได้แก่ ดนตรีและเพลงร้อง ผู้แสดง การแต่งกาย และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการแสดงกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดงที่กำหนดไว้ โดยเน้นเรียบง่ายและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย สอดคล้องกับ แนวคิดของ ประณี วงศ์เทศ (2525) ที่กล่าวว่า การแสดงพื้นบ้านจะมีลักษณะเรียบง่าย แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตพื้นบ้าน ด้านดนตรีประกอบ สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงพื้นบ้านภาคอีสานอย่างชัดเจน ส่วนการแต่งกายของผู้แสดง ผู้วิจัยออกแบบให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวบ้านวาง อำเภอทาลี จังหวัดเลย สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์(2549) การประดิษฐ์ท่ารำและชุดการแสดง ที่กล่าวว่า นักนาฏศิลป์ต้องกำหนดรูปแบบและแนวทางของฉากและเครื่องแต่งกายให้ตอบสนองและส่งเสริมการแสดงอย่างเหมาะสม

สำหรับลีลาท่ารำ ผู้วิจัยออกแบบท่ารำโดยใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของบ้านอีสาน ผสมผสานท่าในแม่บทอีสาน และท่าทางอริยบทของชาวบ้านมาประดิษฐ์ลีลา ทั้งท่าเต็มและท่าเชื่อม เพื่อให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาที่ต้องการสื่อ สอดคล้องกับ พงษ์มาลัย สมรบุญตร(2538) ที่กล่าวว่า การประดิษฐ์ลีลาท่ารำ ต้องเป็นท่ารำที่ท่าทางที่สื่อสาร ความหมายให้ผู้ชมเข้าใจ รู้ถึงความหมายนั้น ๆ ด้วยการแสดงกิริยาท่าทางที่ประดิษฐ์ตัดแปลงมาจากธรรมชาติให้มีความสวยงาม

ผลจากการดำเนินการวิจัยการสร้างสรรค์การแสดง นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุด หาบหลัวหาบพิน นั้นตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ คือศึกษาวิถีชีวิตและลักษณะการใช้พินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย และพัฒนารูปแบบการแสดง นาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด หาบหลัวหาบพิน ในส่วนของวิถีชีวิตและลักษณะการใช้พินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยนั้น การหาพิน เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพื่อนำมาใช้เผาไหม้เป็นเชื้อเพลิงโดยไม่ผ่านการแปรรูป ส่วนใหญ่จะตัดจากต้นไม้โดยตรง และที่แห้งแล้ว จากการสำรวจข้อมูลการใช้พินของชาวบ้าน บ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย นิยมนำพินมาเป็นเชื้อเพลิงในการดำรงชีวิตในทุกๆกิจกรรม เช่น ใช้หุงอาหาร ใช้สร้างสว่างหรือความอบอุ่นในฤดูหนาว

ในการพัฒนารูปแบบการแสดง นาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด หาบหลัวหาบพินนี้ เป็นการสื่อถึงการดำรงชีวิตของชาวบ้านในการหา เก็บ และการใช้พินของชาวบ้านปลาลำ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผ่านกระบวนการ ท่ารำ ภาษาท่ารำ นาฏศิลป์ นาฏยศัพท์ และภาษาท่าทาง

รายการอ้างอิง

- จรี อุละเกศ. (2541). วิถีชีวิตชาวอีสานจากบทร้องบทร้องของหมอลำบุญช่วง เต็นดวง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประเวศ วะสี. (2559). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์ ปริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ประทีน พวงลำลิ. (2514). หลัคนาฏศิลป์. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยมิตรการพิมพ์.
- ลัดดา พันสนอก. (2542). สุนทรียทางนาฏศิลป์ไทย. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อากม สายาคม. (2545). คำอธิบายนาฏศิลป์ไทยตอนต้น. กรุงเทพฯ: เอกศิลป์ การพิมพ์.